

СИМВОЛІЧНА ГЕОГРАФІЯ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ: ТРАДИЦІЙНІ ТА НОВІ СХЕМИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена проблематиці визначення сучасних регіонів у геополітиці, засад їх виділення, а також окресленню нового регіону – Нового Сходу, його особливостей, шляхів формування та можливих стратегій подальшого розвитку. Також у статті акцентується увага на взаємовідносинах між Новим Сходом та його основним конкурентом в економічній сфері – Заходом.

Існує велика кількість концепцій розподілу світу на Захід та Схід. Протягом певного часу вони формуються, розвиваються, знаходячи собі підтвердження, поширюють свій вплив у світі, нерідко спростовуються подіями, що відбуваються. Але перед тим, як перейти до розгляду концепцій, варто зазначити, що з проблематикою, що розглядається, є пов'язаним феномен символічної уявної географії та ментальних карт. Справа в тому, що такі регіони як Захід, Схід, Північ, Південь не представляють собою щось реальне, вони не мають реальних рубежів, більш того – виділення таких регіонів завжди носить суто формальний характер. Виділення таких регіонів потребує визначення певних формальних рубежів – уявних демаркаційних ліній, – що не мають реального картографічного зображення, схильні до постійних змін в залежності від історичного часу, а також від особи вченого, що займається даною проблематикою.

Мета статті – продемонструвати, що окрім вже звичних для сучасної свідомості регіонів як Захід та Схід на світову арену виходить новий регіон – „Новий Схід”, основою виокремлення якого став вже не стільки політичний, скільки фактор економічного розвитку. Саме завдяки цьому Новий Схід сьогодні представляє собою більшу загрозу для Заходу, ніж Схід, представлений Ісламським світом.

Проблеми виникнення на світовій арені певних регіонів, таких як Захід та Схід торкалися у своїх дослідженнях Е. Саїд, Л. Вульф, С. Хантінгтон, З. Батман, Ф. Фукуяма та інші дослідники. Зокрема, О. Антипіна та В. Іноземцев у своїх працях відзначають появу нового полюсу протистояння у світі: таким полюсом вони називають Новий Схід, визначаючи його небезпечним для Заходу. О. Неклеса у своїх працях зазначає на переході акцентів протистояння від політичного протистояння Заходу та Сходу до економічного змагання Заходу та Нового Сходу.

Варто визначати демаркаційні лінії як лінії, які розділяють сторони протистояння, типи культури, економіки, політичного устрою по різних боках якої кардинально відрізняються одні від одних. Ці лінії носять номінальний характер, але з часом все більше уваги приділяється „відвойовуванню” територій по обох боках від демаркаційної лінії. Території, що знаходяться по обох боках, називають порубіжжям, що іноді розглядається крізь призму розподілу зон впливу. Але найчастіше за все сторонам найвигідніше відстоювати його відокремленість, незалежність від будь-яких сил впливу для представництва ними буферної зони. Демаркаційна лінія між Заходом та Сходом не є рубіж, відображений на офіційній карті світу, більш того, вона не є неперервною, часом вона може розділяти не тільки країни, регіони країн, вона може проходити навіть між сусідніми домами в одному місті. Крім того, досі ще немає єдиної точки зору з приводу того, за яким критерієм варто виділяти світові регіони.

Таким чином, демаркаційні лінії мають властивості постійного переміщення, що пов'язано з виникненням нових концепцій поділу світу. Як зазначалося раніше, часовий

фактор представляє собою одну з найголовніших детермінант під час визначення демаркаційних ліній.

І якщо „раніше карта відображала та фіксувала рельєф місцевості, то зараз прийшла черга місцевості стати відображенням карти, піднятися до рівня упорядкованої прозорості, якого прагнули домогтися на картах. Тепер сам простір буде перекроєно або вибудовано з нуля на кшталт карти й у відповідності до рішень картографів” [4].

Наприклад, для XVIII століття був властивий поділ на Європу та Азію згідно з державним кордоном між Прусією та Польщею, пізніше її стали проводити вздовж Дону, іноді – уздовж Волги, ще пізніше – вздовж Уралу. Але сьогодні й останній поділ на Європу та Азію вздовж Уралу, заснований ще Петром I, вже відійшов у минуле, ніхто в Європі не вважає цей рубіж дійсним, а ті, хто живе в „Азії”, далеко не завжди сприймають цей факт.

Так все таки чому виникає поділ світу на Захід та Схід?

Відповідаючи на дане питання, Л. Вульф зазначає, що Схід був винайдений Заходом як його повна протилежність [6]. Протиставляючи Захід Сходу, європейці протиставляли цивілізованість не цивілізованості, варварству. Також саме таким чином європейці відзначали першість європейської культури, науки, тим самим ніби „підкорюючи” собі нецивілізований Схід.

Е. Саїд у книзі „Орієнталізм” пише, що „Схід” (або „Орієнт”) як культурно-географічна одиниця був сконструйований Заходом як його „протилежність у образі, ідеї, особистості, переживанні” символ чужого, а сам „орієнталізм” – це стиль, за допомогою якого Захід пригнічував, перекроював та підкорював собі Схід” [20]. Таким чином, Орієнт – це всього лише європейський конструкт, створений для того, щоб розмежувати свою „розвинену” цивілізацію та чужу „варварську”, ту, яку необхідно спрямувати на європейський „правильний” шлях розвитку, підкоривши її собі та „навчивши” її принципам правильного розвитку.

Концепція „зіткнення цивілізацій” С. Хантінгтона розглядає конфлікт різних систем цінностей, що розгортається, планетарне, „горизонтальне” зіткнення існуючих культурно-історичних типів суспільства (цивілізацій) [23]. На думку С. Хантінгтона, рубежі стикання іудео-християнської (Західної) та ісламської (Східної) цивілізації визначають джерела виникнення основних конфліктів. Передбачення майбутнього протистояння Заходу та всього останнього світу підриває основоположну тезу автора про конфлікт цивілізацій, так як таке протистояння одного цивілізаційного регіону всім іншим, з її різними цивілізаційними характеристиками, може бути породжене власне не цивілізаційними характеристиками, а скоріш за все економічними або геополітичними характеристиками.

Якщо Захід монолітно одночасно представляє собою джерело як політичного, так і економічного протистояння, то в цьому плані Схід ділиться на Ісламський світ – носій політичного протистояння та Південно-Східну Азію (Новий Схід) – носій економічного протистояння.

Наскільки ж сьогодні є актуальним вивчення „змінювання” Сходу? Сьогодні Схід вже не виглядає як антипод Заходу, що представляє „недорозвиненість”, варварство, нецивілізованість, низький рівень науково-технічного прогресу. Новий Схід представляє собою цілковито незалежний самостійний полюс, що кидає виклик Заходу в галузі економіки. Більш того, даний регіон все більше сприймає західну культуру; межі культурних відмінностей між Заходом та Новим Сходом дуже скоро можуть зовсім зникнути. Молоде покоління Азії все більше переймається цінностями глобалізації, все більші масштаби набирають різні соціальні рухи, розширюються зв'язки з західними країнами, особливо у сфері освіти, а також в інвестиційній сфері. Новий Схід набув тенденції до вестернізації.

Однією з найбільш актуальних частин мети даної статті є вивчення змін у розумінні, що представляє собою регіон Схід сьогодні, яких змін він набув, що його очікує в майбутньому. Важливо також зрозуміти, яким чином у найближчому майбутньому буде

відбуватися взаємодія Нового Сходу з іншими регіонами, та на якій основі буде відбуватися дана взаємодія.

Для того, щоб зрозуміти, яку роль грає Новий Схід у сучасному світі, необхідно розглянути, які позиції сьогодні займають держави, що представляють собою різні полюси багатополюсної системи, яка сформувалася після розвалу біполярної системи США – СРСР. Таким чином, можна відмітити наступні позиції держав у світі.

В світі склалася така ситуація, що поставила під питання поділ світу виключно на Захід та Схід, і тим більше поділ світу на основі цивілізаційного фактору. Сьогодні, таким чином, відзначається, що Америка надто далеко розташована, щоб домінувати в Євразії, але надто сильна, щоб не бути втягнуеною в події на цьому театрі. Усі держави даного регіону розглядають американську участь як дещо необхідне для свого виживання. Росія надто слабка для того, щоб відновити імперське домінування над регіоном або виключити інших дійових осіб з його долі, але вона надто близько розташована, щоб нею можна було нехтувати. Терція та Іран достатньо сильні, щоб мати вплив, але їх власна вразливість могла б завадити регіону впоратися одночасно й з загрозою з Півночі, і з внутрішньо регіональними конфліктами. Китай є надто небезпечним, і його не можуть не боятися Росія та країни Середньої Азії, тим не менш, сама його присутність та економічний динамізм полегшують реалізацію прагнення Середньої Азії до виходу на більш широку світову арену.

Масове виробництво як системоутворюючий фактор (в геоekonomічному сенсі) поступово переміщується з північноатлантичного регіону в азійсько-тихоокеанський. Тут, на широких просторах Великого Тихоокеанського кільця, що включає також і такий нетрадиційний компонент як вісь Індостан – Латинська Америка, формується другий промисловий простір планети – Новий Схід, що в якомусь плані прийшов на зміну комуністичній цивілізації, ніби заповнюючи з її розпадом біполярний вакуум, пов'язаний з масовим виробництвом, включаючи наукоємні та високотехнологічні товари.

Азійсько-тихоокеанський регіон, і зокрема Японія, ще у 80-ті роки став конкурентом Сполучених Штатів Америки. За багатьма галузями сучасного виробництва він випереджав США. Якщо ж робити висновки за темпами розвитку, що існували в кінці 80-тих, то Японія повинна була випередити США за валовим внутрішнім продуктом (ВВП) на душу населення. Це відзначалося як найважливіша проблема у роботі економістів США [12]. Проте у 90-ті роки темпи економічного росту в цьому регіоні деякою мірою сповільнилися, а до початку 1998 року відбулася фінансова криза, що торкнулася тою чи іншою мірою всі країни регіону (виключення становили лише Китай та Тайвань). З'явилося масове безробіття та політична нестабільність. Вагому роль у кризі зіграли фінансові магнати США, що відкинули на кілька кроків назад своїх конкурентів [12].

Особливо сильно фінансова криза струснув Південну Корею, яка ще нещодавно здавалася стовпом фінансової та економічної стабільності у регіоні. Ще нещодавно експерти МВФ говорили про стабільність ситуації в цьому регіоні земної кулі, а сьогодні вони вимушені радити уряду та фінансовим структурам Заходу як можна скоріше допомогти цій країні вибратися з кризи шляхом величезних доларових вливань в економіку цієї країни. За останньою інформацією, Південна Корея отримала кредит приблизно на 60 мільярдів доларів.

Отож чому так захвилювалися Сполучені Штати Америки з приводу Південної Кореї? Частина оглядачів вважає, що тут головна роль належить політичному фактору: американці вбачають в Південній Кореї свій найважливіший стратегічний плацдарм в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, який би вони ні за яких умов не хотіли би втрачати. Але власне тут важливо інше: „Північна Корея представляє собою сферу застосування як західного, так і японського капіталу. Японія слідом за іншими азійськими „тиграми” сама стояла напередодні фінансової кризи. Це може призвести до різкого відтоку японських капіталів з Південної Кореї та навіть з США”. Неможна забувати, що Японія продовжує залишатися головним фінансовим кредитором та інвестором Сполучених Штатів. Це

означає, що, якщо японські капітали попливуть з США та Південної Кореї, тоді результатом цього може стати загальна світова криза. На перший погляд цьому висновку суперечить стабільна економічна атмосфера в США, але тим не менш не варто забувати, що ця стабільність базується на величезних боргах цієї найбільшої капіталістичної країни [2].

Особливо тяжко фінансова криза вдарила по Індонезії: країна, що процвітала, була відкинута далеко назад. Рівень життя різко (у два рази) знизився, країною пройшла хвиля заворушень. Пішов у відставку Президент Сухарто. Важливо відмітити, що особливою мірою постраждали країни з ліберальною економікою, що діяли за рецептами Міжнародного валютного фонду. Китай та Тайвань, де велику роль відіграє державне регулювання, практично не постраждали. Малайзія для того, щоб вийти з кризи, відкинула нав'язану Сполученими Штатами модель колоніальної (ліберальної) економіки та ввела заходи державного регулювання.

В цілому операція, що була проведена США, мала успіх. Східно-Азійський регіон, в тому числі Японія, були відкинуті як конкуренти. Проводяться й приховані операції інформаційної війни, зокрема проти Китаю. Забезпечується підтримка сепаратизму в Синьцзяні. Захисники „прав людини” вже майже 10 років ведуть кампанію з приводу подій на площі Тяньань-мін, проте мовчать про терористичний акт уряду Клінтона проти Судана, який забрав життя декількох десятків ні в чому не повинних людей.

Таким чином, Новий Схід сьогодні представляє собою потенційну загрозу для Заходу в формі полюсу економічного протистояння. В той же час східне суспільство, особливо молоде покоління, все більше зазнає впливу західних цінностей, що призводить до кроскультурного взаємопроникнення, як вважалося раніше, діаметрально протилежних за всіма показниками регіонів. Захід, що за будь-якої можливості заохочує таке взаємопроникнення, намагається не втратити роль лідера у світовій економіці, використовуючи з цією метою всі можливі міри досягнення першості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bernard Lewis. The Crisis of Islam. // <http://ihtik.lib.ru>
2. Антипина О.Н., Иноземцев В.Л. Постэкономическая революция и глобальные проблемы // *Общественные науки и современность*. 1998. № 4. – С. 162-173.
3. Баталов Э.Я. Америка. Страсти по империи. // <http://ihtik.lib.ru>
4. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Пер. с англ. – М.: Издательство „Весь Мир”, 2004. – 188 с.
5. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. – М.: Междунар. отношения, 1998. – 300 с.
6. Вульф Лари Изобретая Восточную Европу: Карта цивилизации в сознании эпохи Просвещения. – М.: Новое литературное обозрение, 2003. – 560 с.
7. Дугин А. Великая война континентов. // <http://www.arctogaia.com>
8. Иноземцев В.Л. Начало нового века или „расколотая цивилизация” как мировая политическая реальность.// „Свободная мысль – XXI”, № 10 (1512), 2001. – С. 54–58.
9. Иноземцев В.Л., Кузнецова Е.С., Глобальный конфликт 21 века. // ПОЛИС, 2001, № 6. – с. 131–139.
10. Кузнецов Ю. Введение в теорию национальной безопасности. // <http://safety.spbstu.ru/book/>
11. Ланда Р.Г. Политический ислам. // <http://www.i-r-p.ru>
12. Лисичкин В.А. Третья мировая война. – М.: Институт социально-политических исследований АСН, 1999. – 304 с.
13. Неклесса А. Ordo Quadro или Кто строит мир. // <http://www.arhipelag.ru>
14. Неклесса А. Рах оeconomicana: геоэкономическая система мироустройства. // <http://www.arhipelag.ru>
15. Неклесса А. Конец цивилизации или Зигзаг истории. // <http://www.arhipelag.ru>
16. Неклесса А. Новая картография мира. // <http://www.arhipelag.ru>
17. Неклесса А. Феномен 11 сентября и движение к нестационарной системе мировых связей. // <http://www.arhipelag.ru>

18. Ратис В. Цена страха. // <http://ihtik.lib.ru>
19. Рустемов В. США и Россия. // <http://ihtik.lib.ru>
20. Саїд Е.В. Орієнталізм. – К.: Основи, 2001. – 511 с.
21. Фрейзер К. Европейский союз и Соединенные Штаты: друзья или соперники? // „Свободная мысль – XXI”, №11, 2004.
22. Фукуяма Ф. Непростые вызовы нового столетия. // „Свободная мысль – XXI”, №11, 2004.
23. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? // Полис. – 1994. – № 1. – С.33-48.